

Görüşler / Opinion Papers

Görme Engellilere Yönelik Kütüphanecilik Hizmetlerinde Türkiye'deki Son Gelişmeler: Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Görme Engelliler Bölümü Örneği

Meliha Kazak*

Öz

Bu makalede görme engellilerin kullandığı Braille alfabesinin tarihçesi, görme engellilere yönelik kütüphanecilik hizmetlerinde Türkiye'deki son gelişmeler ve bu hizmetlerin verilmesinde karşılaşılan sorunlar ile çözüm önerileri yer almaktadır. Ayrıca Gazi Üniversitesi Görme Engelliler Bölümü'nün kuruluşu, gelişimi, kullanıcılarına sunduğu hizmetler ve ileriye yönelik hedefleri anlatılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Türkiye'deki Kütüphane Hizmetleri, Gazi Üniversitesi Görme Engelliler Bölümü, Sesli Kitap, Braille Alfabesi.*

Giriş

Görme engellilerin hayatında çok büyük kolaylıklar sağlayan Braille alfabesi, 1809 yılında Fransa'da doğan ve kendisi de görme engelli olan Louis Braille tarafından, 1825'te bulunmuş ve alfabeye kendi soyadını vermiştir. Alfabe, 1854 yılında Fransa'da, 1860 yılında ABD'nde ve 1868 yılında da İngiltere'de kullanılmaya başlanmıştır. Bu yazı sistemi 1918 yılında tüm dünyada kabul edilmiştir (6nokta.org, tr, 2008).

Kabartma yazıyla hazırlanmış kitaplar genellikle pahalı, güncelliğini yitirmiş

* Uzman, Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Görme Engelliler Bölümü. eposta:mkazak@gazi.edu.tr

bilgiler içeren ve çeşitlilik itibarıyla sınırlı olan kaynaklardır. Bundan dolayı görme engelliler istedikleri bilgiye ulaşamamaktadırlar. Bilgi kaynaklarına sınırsız erişimi sağlayan bilgisayar kullanımı, bu sorunların çözümünde çok büyük önem taşımaktadır. Görme engellilerin bilgisayar kullanımı, bir ekran okuma programı ile mümkün olmaktadır (Acartürk ve Yücel Yıldırım, 2006). Dünya genelinde pek çok ekran erişim programları geliştirilmiştir. Bu programlardan bazıları JAWS For Windows, Window-Eyes, Voice Over'dır (Getem.boun.edu.tr, 2008).

Metinleri Braille alfabesiyle basmaya yarayan Braille yazıcılar ve bilgisayar ekranındaki yazıları Braille formatında görüntüleyen Braille monitörler görme engellilerin hayatında büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Türkiye'de Görme Engellilere Yönelik Kütüphanecilik Hizmetleri ve Karşılaşılan Sorunlar

Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı işbirliği ile 2003 yılında yapılmış olan Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre, Türkiye nüfusunun %12.29'u engellidir. Bunlardan %0.60'ı ise görme engellidir (Türkiye 2003 Engelliler Araştırması Sonuçları, 2008). Yaklaşık 400 bin civarında olan görme engellilere yönelik kütüphane hizmeti devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından verilmektedir.

Üniversite kütüphaneleri de, koleksiyonundaki bilgi kaynaklarının tüm kullanıcılar tarafından en etkin şekilde kullanımını sağlayarak, bir üniversite kütüphanesinden beklenen hizmeti en iyi biçimde vermeyi hedeflemektedir. Zaman içerisinde üniversitelerde öğrenim gören görme engelli öğrencilerin sayısının arttığı saptanmış ve var olan kurumlardaki bilgi kaynaklarının içerik bakımından görme engellilerin eğitimlerinde yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bazı üniversiteler bünyesinde, temel hedefleri olan tüm kullanıcılarına etkin hizmet vermek anlayışıyla yola çıkılarak görme engelliler bölümleri kurulmuştur.

Türkiye'de kurum ve üniversiteler bünyesinde görme engellilere yönelik kütüphanecilik hizmeti veren görme engelliler bölümleri şunlardır:

- Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık Birimi
- Altı Nokta Körler Derneği Kütüphanesi
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı Görme Engelliler Bölümü
- Beyazıt Devlet Kütüphanesi Görmeyenler İçin Sesli Kitap Merkezi
- Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı
- Bakırköy Belediyesi Körler Kütüphanesi

- Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi
- Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
- Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi
- Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi

Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık Birimi görmeyenler için yeni bir proje başlatmıştır. Böylece konuşan kitaplık koleksiyonundaki sesli kitaplar web ortamında kullanıcılarına hizmet sunmaktadır (mikutup.gov.tr). Sesli kitapların çeşitliğini artırarak kullanıcıların bilgi gereksinimlerini daha etkin şekilde karşılayabilmek amacı ile 03 Aralık 2007 tarihinde Salih Tüzün BOZBEYOĞLU Ses Kayıt Stüdyosu açılmıştır (Bakırcı, 2008). Görme engelli kullanıcılar üyeliklerini yaptırdıktan sonra istedikleri yerden sesli kitaplara ulaşabilmektedirler.

Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde görme engellilere hizmet vermek amacı ile kurulmuş Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Merkezi (GETEM) tarafından oluşturulmuş olan internet kütüphanesi de görme engellilerin bilgi kaynaklarına erişimini sağlamaktadır. GETEM internet kütüphanesinde toplam 5806 kaynak yer almaktadır. Kitapların yanı sıra günlük gazete ve haftalık/aylık dergilere de ulaşmak mümkündür (Getem.boun.edu.tr, 2008).

Boğaziçi Üniversitesi görme engelliler için yeni bir proje başlatmıştır. Bu proje ile film betimleme çalışmaları yapılarak, görme engellileri sinema izleme keyfi yaşatılmaktadır. (İlci, 2008).

Ayrıca ODTÜ bünyesinde kurulan Engelsiz ODTÜ Koordinatörlüğü, ODTÜ’de ve Türkiye’deki diğer üniversitelerde eğitim görmekte olan tüm engelli öğrencilerin eğitimini kolaylaştıracak hizmetleri vermeye çalışmaktadır (Özel, 2008).

Türkiye’de görme engellilerin bilgi kaynaklarına erişebilmelerinde, en etkin hizmeti vermeye yönelik kütüphanecilik hizmetlerinin geliştirilmesi ve uluslararası standartlara yükseltilmesi amacı ile 16 – 17 Ekim 2007 tarihinde 1. Ulusal Körler ve Kütüphanecilik Sempozyumu düzenlenmiştir. Bu sempozyumun sonunda görme engellilere yönelik kütüphanecilik hizmetleri ile ilgili bazı tespitler elde edilmiştir.

Son yıllarda devlete bağlı kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının görme engellilere verdiği kütüphane hizmetlerinde önemli gelişmeler söz konusudur. Ancak hizmetin niteliği, kalitesi ve ulaşılabilirliği açısından yeterli verim alınmamaktadır. Bunun nedeni ise her kütüphanenin kendine özgü bir çalışma sistemi oluşturması ve kütüphaneler arası işbirliğine yanaşmamalarıdır. Örneğin devlet adına hizmet veren 14 halk kütüphanesinde konuşan kitaplık bölümü vardır. Bir sesli ya da basılı kitap birkaç kütüphanede bulunurken, kullanıcının ihtiyaç duyduğu başka bir kitap hiçbir kütüphanede bulunmamaktadır. Aynı amaca yönelik yapılan

bu çalışmalarda kurumlar arası işbirliği, eşgüdüm sorunu nedeniyle gerçekleştirilememektedir. Bunun sonucunda da kurumlar daha fazla para ve emek harcamak durumunda kalmaktadırlar (1. Ulusal Körler ve Kütüphanecilik Sempozyumu, 2007).

Gazi Üniversitesi Görme Engelliler Bölümü

Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Üniversitenin eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerini desteklemek amacıyla 1982 yılında kurulmuştur (Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, 2008). Tüm kullanıcılarına bilgi erişim hizmeti sunmayı hedef edinen Merkez Kütüphane'de 12 Ocak 2007 tarihinde Görme Engelliler Bölümü hizmete açılmıştır. Kurulan bölümden, Gazi Üniversitesi öğrencileri yanı sıra diğer üniversitelerin öğrencileri de yararlanabilmektedir.

Görme Engelliler Bölümü'nde, ekran okuma programı (jaws) ve Türkçe okuma sentezleyicilerin (geveze) yüklü bulunduğu 2 adet bilgisayar, 2 adet tarayıcı, 1 adet Braille yazıcı, 1 adet kasetçalar, 143 adet Braille alfabetiyle yazılmış kitap ve 1018 adet sesli kitap bulunmaktadır.

Bölümde bir uzman kütüphaneci görevlidir. Kütüphanenin diğer bölümlerinde olduğu gibi, bu bölümde de bir öğrenci, yarı zamanlı olarak çalışmaktadır. Görme engelli olan bu öğrenci, kütüphaneci ile kullanıcılar arasındaki iletişimde bir köprü görevini üstlenmektedir.

Koleksiyonu oluşturan kaynaklar; eğitim, bilim, kültür, edebiyat, psikoloji, din ve daha pek çok konudaki kitapları kapsamaktadır. Ayrıca Türkçe-İngilizce/İngilizce-Türkçe sözlükler ve çok sayıda roman yer almaktadır. Öğrencilerin ihtiyaç duyduğu KPSS, LES sınavlarına hazırlık kitapları da Milli Kütüphane Görme Engelliler Bölümü'nden kopyaları alınarak hizmete sunulmuştur. Kullanıcıların beklentilerine daha iyi cevap verebilmek amacı ile zaman zaman Milli Kütüphane koleksiyonunda oluşturulan sesli kitapların kopyaları var olan koleksiyona eklenmektedir.

Görme Engelliler Bölümü'nde yer alan tüm materyallerin kaydı BLISS veri tabanına aktarılma aşamasındadır. Ayrıca koleksiyondaki kabartma kitap ve sesli kitapların listesine <http://www.lib.gazi.edu.tr/gorsel/index.php> adresinden ulaşılabilir.

Kullanıcılar Görme Engelliler Bölümü'nde, internette araştırma yapabilmekte, bölümde yer alan kasetleri, bunun yanı sıra kendi kasetlerini kasetçalarda dinleyebilmektedirler. Ders kitapları ve ders notları tarayıcıda taranıp, Braille baskı olarak yazıcıdan alınmakta ya da taranan dokümanlar flash disklerine kaydedilerek kullanıcıya verilmektedir. Ayrıca pdf, doc, txt formatlarındaki kitaplar,

gerektiğinde mp3 biçimli ses dosyasına dönüştürülmektedir. Aynı zamanda görme engelli kullanıcılar, boş zamanlarını değerlendirmek amacı ile kütüphanenin görsel-işitsel bölümünde yer alan eğitim amaçlı materyalleri, film ve belgeselleri izleyebilmektedirler.

Görme engelli kullanıcıların bilgi gereksinimlerini daha iyi karşılayabilmek amacı ile GETEM'e kurumsal üyelik yapılmıştır. Bu yolla veritabanında bulunan sesli kitaplara ve basılı metinlere elektronik erişim sağlanmaktadır.

Gazi Üniversitesi Kütüphanesi görme engelli kullanıcıların gereksinim duydukları ders kitaplarının seslendirilmesi amacı ile "Kitaplar Sizin Sesinizle Konuşsun" adı altında bir proje başlatmıştır. Bu sayede üniversite öğrencileri müsait oldukları zamanlarda bu ders kitaplarını okuyup, sesli ortama kaydederek görme engelli arkadaşlarının eğitimine katkı sağlamaktadırlar.

Sesli kitap okuma projesine katkıda bulunmak isteyen gönüllü okuyucular, görme engelli kullanıcıların belirlediği kitapları, kütüphane binasında bulunan stüdyoda, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Stüdyosu'nda ya da evlerinde seslendirebilmektedirler.

Sonuç

Görme engellilerin de görenler gibi, kendi yaşamlarını kendilerinin devam ettirebilmelerinde, toplumda ve sosyal hayatta bir yer edinebilmelerinde ve kendilerini yaşamın içinde hissedebilmelerinde, Braille alfabesi çok büyük önem taşımaktadır.

Aynı amaçla kurulmuş olan görme engelli kütüphanelerinde, koleksiyonlarındaki bilgi kaynaklarının birbirleriyle benzerlik göstermemesi ve fazla para ve emek israfından kaçınmak amacı ile kütüphaneler arası işbirliği çalışmaları yapılmalıdır.

Tüm kullanıcılarına eşit kullanım özgürlüğü tanımak amacı ile kurulmuş olan Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Görme Engelliler Bölümü, koleksiyonundaki bilgi kaynaklarının niteliği ve görme engellilere verdiği tüm kütüphanecilik hizmetleri ile görme engelli kullanıcıların hayatında önemli rol oynamaktadır.

Kaynakça

Acartürk, C. ve Yücel Yıldırım, C. (2006). *Görme Engelliler İçin Web Sayfalarında Erişilebilirliğin Sağlanması*. AB'06 Bilgi teknolojileri Kongresi IV'de sunulan bildiri. Denizli. 9-11 Şubat 2006.

- Bakırcı, Ramazan, Kişisel İletişim, 12 Ocak, 2008. Milli Kütüphane Görme Engelliler Bölümü.
- “*Bitmeyen Gece – Doç. Dr. Mithat ENÇ Anısına*” 1. Ulusal Körler ve Kütüphanecilik Sempozyumu. 16 – 17 Ekim 2007. Ankara.
- Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi. (2008). 12 Ocak 2008 tarihinde <http://www.gazi.edu.tr/tanitim.php> adresinden erişildi.
- Getem.boun.edu.tr. (2008). 14 Ocak 2008 tarihinde <http://www.getem.boun.edu.tr/urunler.asp> adresinden erişildi.
- İlci, Civan, Kişisel İletişim, 15 Ocak, 2008. Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Bölümü.
- Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık (2008). 12 Ocak 2008 tarihinde <http://www.mkutup.gov.tr> adresinden erişildi.
- Özel, Claire, Kişisel İletişim, 18 Ocak, 2008. ODTÜ Engelsiz Yaşam Koordinatörü.
- Türkiye Engelliler Araştırması Sonuçları*. (2003). 12 Ocak 2008 tarihinde http://www.engelliler.biz/Dosyalar/Engelli_Istatistikleri_02Aralik2003.doc adresinden erişildi.
- Altı Nokta Körler Derneği (2008). 12 Ocak 2008 tarihinde <http://www.6nokta.org.tr/braille.html> adresinden erişildi.